

EDUCAȚIA PENTRU LIBERTATEA DE CONȘTIINȚĂ – CONDIȚIE A UNEI SOCIETĂȚI BAZATE PE RESPECT ȘI DIALOG

Prof. univ. dr. Florica BRAȘOVEANU

Universitatea „Ovidius” din Constanța

floriordache@yahoo.com

**ABSTRACT: Education for Freedom of Conscience –
A Condition for a Society Based on Respect and Dialogue.**

The article analyzes the role of education in promoting freedom of conscience as a foundation for a culture of peace, mutual respect, and tolerance. It highlights European and international instruments, the actors involved in civic and legal education, as well as best practices and the persistent obstacles to the implementation of these policies.

Keywords: *education, freedom of conscience, human rights, lasting peace, pluralism*

Introducere

Libertatea de conștiință constituie una dintre expresiile cele mai profunde ale demnității umane, reprezentând dreptul fiecărei persoane de a adopta, modifica și manifesta convingeri filosofice, morale sau religioase fără constrângere din partea autorităților sau a colectivității. În contextul contemporan, caracterizat prin pluralism cultural, mobilitate crescută și emergența ideologiilor concurente, educația pentru libertatea de conștiință devine o componentă strategică a procesului de construire a unei societăți democratice, participative și incluzive.

Dincolo de simpla informare cu privire la existența drepturilor fundamentale, educația în acest domeniu presupune formarea capacității critice de a înțelege, respecta și apăra diversitatea de convingeri.¹ Într-un mediu

1 Brașoveanu, F., & Anechitoae, C., „Considerații privind protecția internațională a drepturilor omului”, *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 9 (1) (2021), pp. 98-110.

educațional adecvat, valorile toleranței, dialogului și non-discriminării trebuie să fie nu doar predate teoretic, ci și aplicate practic, constituind repere ale unei pedagogii orientate către drepturile omului.²

Relevanța acestei teme este amplificată de provocările contemporane înregistrate în spațiul public: polarizare ideologică, reactivarea fundamentalismului religios sau secular, presiuni asupra pluralismului de idei. Aceste fenomene subliniază nevoia acută de mecanisme educaționale care să contribuie la formarea unei conștiințe civice capabile să gestioneze diferențele prin mijloace pașnice și rezonabile.

Scopul prezentului articol este de a analiza, din perspectivă juridică și pedagogică, fundamentele, cadrul normativ și bunele practici în domeniul educației pentru libertatea de conștiință, evidențiind atât realizările, cât și limitările existente în sistemele educaționale actuale. Această reflecție vizează nu doar consolidarea unui climat favorabil respectului reciproc, ci și identificarea unor direcții concrete de politică publică, menite să asigure eficiența acestui tip de educație ca vector al coeziunii sociale și al păcii durabile.

1. Rolul educației în promovarea libertății de conștiință

Educația joacă un rol fundamental în promovarea și consolidarea libertății de conștiință, întrucât facilitează dezvoltarea capacității individului de a reflecta critic, de a respecta diferențele de opinie și de a se angaja într-un dialog constructiv cu ceilalți membri ai societății.³ Într-un stat de drept, educația este nu doar un instrument de transmitere a cunoștințelor, ci și un mijloc esențial de formare a cetățenilor în spiritul valorilor democratice și al respectului față de drepturile fundamentale.

În acest sens, educația pentru libertatea de conștiință trebuie să fie orientată către înțelegerea principiilor care stau la baza acestui drept, precum autonomia morală, egalitatea de tratament, neutralitatea statului și pluralismul ideologic.⁴ Ea presupune un efort concertat de introducere a

2 Recomandarea R (85) 7 a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei privind instruirea în domeniul drepturilor omului în învățământul superior.

3 Anechitoe, C., „Toleranța versus intoleranța”, *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 11(2) (2023), pp. 124-133.

4 Marin, M., „Protecția Juridică a Drepturilor Omului între Cutumă, Lege și Jurisprudență”, în *Management Intercultural*, 30 (2014), pp. 122-126.

acestor valori în curriculumul școlar, dar și în formarea profesională a cadrelor didactice și a tuturor actorilor educaționali.

Din perspectivă practică, educația contribuie la crearea unui climat de toleranță și incluziune, în care diversitatea de convingeri nu este percepută ca un pericol, ci ca o resursă esențială pentru dezvoltarea personală și pentru coeziunea socială. Prin intermediul programelor educaționale structurate și al inițiativelor nonformale, elevii pot fi familiarizați cu concepte precum libertatea interioară, obiecția de conștiință, responsabilitatea individuală și dialogul interconfesional.⁵

Mai mult decât atât, educația formează cetățeni capabili să identifice și să reacționeze la formele de intoleranță, discriminare sau excludere, oferindu-le instrumentele necesare pentru a acționa în apărarea propriei libertăți și a celei a celorlalți. În acest mod, educația devine un vector al consolidării democrației participative, al prevenirii radicalizării și al promovării unei culturi civice bazate pe respect reciproc și solidaritate.

2. Actori implicați în promovarea educației pentru conștiință și drepturile omului

Promovarea educației pentru libertatea deconștiință și drepturile omului reprezintă un proces complex și multidimensional, în care interacțiunea dintre diferiți actori instituționali și non-instituționali generează o dinamică esențială pentru consolidarea valorilor democratice. Deși sistemul școlar rămâne principalul cadru formal de transmitere a valorilor civice și morale, educația pentru drepturile omului depășește granițele școlii tradiționale, implicând o rețea extinsă de instituții publice, organizații non-guvernamentale, organizații internaționale și actori mass-media, care contribuie la formarea unei culturi civice bazate pe libertate interioară, responsabilitate morală și respect pentru demnitatea umană.

În plan național, instituții precum Avocatul Poporului dețin un rol fundamental în promovarea drepturilor și libertăților fundamentale, nu doar prin activitatea de protecție juridică a cetățenilor, ci și prin dimensiunea educațională a misiunii sale. Prin campanii publice, rapoarte tematice și activități de diseminare, această instituție contribuie la dezvoltarea

5 Dură, N., „Libertatea de conștiință, Un drept primordial al omului. Precizări și corective privind conținutul și statutul ei juridic”, *Jurnalul Libertății de Conștiință*, (2020), 8(2), pp. 27-53.

unei conștiințe civice informate și la cultivarea unei atitudini critice față de abuzurile de putere, consolidând astfel legătura dintre cetățean și statul de drept. În același registru, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării joacă un rol esențial în educarea publicului cu privire la egalitatea de șanse, la prevenirea intoleranței și la recunoașterea diversității ca resursă socială și culturală.⁶

De asemenea, centrele de resurse educaționale și instituțiile de formare profesională a cadrelor didactice au misiunea de a integra dimensiunea drepturilor omului în practicile pedagogice, prin dezvoltarea de competențe reflexive, etice și interculturale. Prin programe de perfecționare și prin elaborarea de materiale curriculare de calitate, aceste structuri contribuie la transformarea profesorului într-un facilitator al gândirii critice și al dialogului democratic în sala de clasă. Astfel, educația pentru drepturile omului devine un proces de co-construcție socială, bazat pe parteneriatul dintre școală, comunitate și instituțiile de protecție a drepturilor fundamentale.

Totodată, organizațiile non-guvernamentale (ONG-uri) au un impact major în formarea conștiinței civice prin implementarea de programe extracurriculare, ateliere de educație civică, campanii publice și inițiative de advocacy. ONG-urile contribuie la operaționalizarea principiilor democratice prin acțiuni concrete în domenii precum educația antidiscriminare, egalitatea de gen, drepturile copilului și protecția mediului. Prin colaborarea cu instituțiile școlare, acestea aduc în procesul educațional metode participative, inovatoare, centrate pe elev, care stimulează implicarea activă, gândirea critică și responsabilitatea socială.

La nivel internațional, organizații precum UNESCO, Consiliul European și UNICEF promovează, prin programe și ghiduri strategice, dezvoltarea unei educații pentru cetățenie democratică și drepturile omului, considerând-o un pilon fundamental al păcii durabile și al incluziunii sociale. Aceste instituții oferă modele de politici educaționale, formare de competențe și instrumente de evaluare care pot fi adaptate contextului național, contribuind la armonizarea standardelor educaționale cu valorile europene ale demnității, libertății și solidarității.

Nu în ultimul rând, mass-media deține o funcție educativă implicită, exercitând o influență semnificativă asupra formării opiniilor, atitudinilor și valorilor civice. Prin responsabilitate editorială, pluralism informațional

6 Mititelu, C., „The Human Rights and the Social Protection of Vulnerable Individuals”, *Journal of Danubian Studies and Research*, (2012), 2(1).

și promovarea discursului echilibrat, presa poate deveni un instrument de alfabetizare civică și morală, oferind cetățenilor repere pentru discernerea critică a informațiilor și pentru participarea conștientă la viața democratică.⁷

În concluzie, educația pentru libertatea de conștiință și drepturile omului este rezultatul unui ecosistem educațional extins, în care cooperarea dintre stat, societatea civilă, mediul academic și mass-media devine condiția esențială pentru cultivarea unei culturi democratice autentice, bazate pe empatie, libertate și respect față de diversitatea umană.⁸

3. Fundamente normative și instituționale

Educația pentru libertatea de conștiință se fundamentează pe un ansamblu de instrumente internaționale și regionale care recunosc și protejează acest drept fundamental. Printre acestea, Declarația Universală a Drepturilor Omului (art. 18) și Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (art. 18) consacră libertatea gândirii, conștiinței și religiei ca element esențial al demnității umane. La nivel european, articolul 9 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului constituie un reper central în definirea acestui drept, incluzând atât dimensiunea internă, cât și manifestările sale exterioare.⁹

Totodată, Protocolul nr. 1 la CEDO, în articolul 2, garantează dreptul părinților de a asigura educația copiilor lor în conformitate cu convingerile proprii, subliniind importanța libertății de conștiință în procesul educațional.¹⁰ Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene întărește aceste principii în articolele 10 și 14, reiterând obligația statelor membre de a respecta pluralismul și de a asigura neutralitatea ideologică în învățământul public.¹¹

7 Mititelu, C., „The Human Rights and the Social Protection of Vulnerable Individuals”, *Journal of Danubian Studies and Research*, 2(1), 2012.

8 Zlătescu, I. M., *Drepturile omului-un sistem în evoluție*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, (2007), pp. 23 – 27.

9 Marin, M., „Human rights between abuse and non-discrimination”, în *Management Intercultural*, (31), (2014), pp. 209-213.

10 Marin, M., & Popescu, A. (2014). *The European Convention on Human Rights - The Freedom Of Thought, Conscience And Religion. Sea: Practical Application of Science*, 2(3).

11 Brașoveanu, F., „Considerații privind protecția drepturilor omului la nivel european”, în *Analele Universității Constantin Brâncuși din Târgu Jiu. Serie Științe Juridice*, 3 (2015), p. 27.

La nivel național, Constituția României reglementează libertatea de conștiință în articolul 29, recunoscând caracterul inviolabil al convingerilor religioase și garantând libertatea de alegere a cultului.

Pe plan instituțional, responsabilitatea pentru implementarea acestor norme revine autorităților din domeniul educației, instituțiilor de învățământ, precum și organismelor specializate în protecția drepturilor omului, cum ar fi Avocatul Poporului și Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării. Rolul acestor instituții este esențial în supravegherea respectării dreptului la libertatea de conștiință în mediul școlar și universitar, precum și în soluționarea eventualelor conflicte sau încălcări.¹²

Astfel, cadrul normativ și instituțional existent oferă premisele necesare pentru promovarea unei educații care să cultive respectul față de convingerile personale, în deplină conformitate cu standardele internaționale și europene în materie de drepturi fundamentale.

4. Provocări și limite în aplicarea principiului

Deși cadrul normativ existent oferă garanții importante pentru exercitarea libertății de conștiință în sistemul educațional, aplicarea acestui principiu întâmpină numeroase obstacole. În primul rând, persistă o lipsă de coerență între prevederile legale și implementarea lor concretă în școli, generată atât de ambiguitățile legislative, cât și de interpretările divergente ale actorilor instituționali implicați. Astfel, dreptul părinților de a influența conținutul educațional în acord cu propriile convingeri este uneori redus la o formalitate, iar mecanismele de consultare publică sunt slab dezvoltate sau ineficiente.

O altă problemă majoră constă în deficitul de formare profesională a cadrelor didactice în domeniul educației pentru drepturile omului și, în mod particular, pentru libertatea de conștiință. Lipsa unei pregătiri interdisciplinare și a unor instrumente pedagogice adaptate face ca aceste valori să fie adesea tratate superficial sau omise în activitatea didactică. În plus, curricula școlară suferă de o supraîncărcare tematică, iar conținuturile legate de pluralism, toleranță și gândire critică nu sunt întotdeauna integrate sistematic în disciplinele existente.

Influențele ideologice sau confesionale asupra politicilor educaționale constituie, de asemenea, un risc pentru asigurarea neutralității ideologice

12 Zlătescu, I. M., *Drepturile omului-un sistem în evoluție*. Institutul Român pentru Drepturile Omului, (2007), pp. 23 – 27.

a școlii. În unele cazuri, promovarea unor practici sau simboluri religioase în instituțiile de învățământ public contravine principiului separării dintre stat și culte, generând controverse și potențiale încălcări ale drepturilor elevilor aparținând altor convingeri.¹³ Această realitate subliniază fragilitatea echilibrului dintre libertatea de manifestare și obligația de neutralitate a instituțiilor statului.

Nu în ultimul rând, resursele materiale și logistice necesare pentru dezvoltarea programelor educaționale dedicate sunt adesea insuficiente. Proiectele pilot sau activitățile extracurriculare axate pe dialogul interconfesional sau pe educația civică pentru diversitate se confruntă frecvent cu lipsa de finanțare și de sprijin instituțional.

Aceste provocări indică necesitatea unei revizuirii strategice a politicilor educaționale, în vederea asigurării unui cadru coerent și funcțional pentru promovarea libertății de conștiință ca valoare fundamentală a democrației. Totodată, Protocolul nr. 1 la CEDO, în articolul 2, garantează dreptul părinților de a asigura educația copiilor lor în conformitate cu convingerile proprii, subliniind importanța libertății de conștiință în procesul educațional. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene întărește aceste principii în articolele 10 și 14, reiterând obligația statelor membre de a respecta pluralismul și de a asigura neutralitatea ideologică în învățământul public.

La nivel național, Constituția României reglementează libertatea de conștiință în articolul 29, recunoscând caracterul inviolabil al convingerilor religioase și garantând libertatea de alegere a cultului.

Cadrul legislativ actual al sistemului educațional românesc consacră o viziune profund democratică, centrată pe respectul față de diversitate, echitate și incluziune socială. Legea învățământului preuniversitar nr. 198/2023 instituie, în mod explicit, principiile fundamentale care guvernează actul educațional, printre care se numără respectul pentru diversitatea culturală, etnică, lingvistică și religioasă, promovarea valorilor democratice și civice, precum și cultivarea toleranței și a dialogului social.¹⁴ Educația este concepută ca un proces formativ continuu, orientat spre dezvoltarea

13 Mititelu, C. Despre Constituția Republicii Moldova și libertatea de conștiință. Considerații și evaluări. *Analele Universității „Constantin Brâncuși” Din Târgu Jiu-Seria Științe Juridice*, (2023), (1), pp. 75-94.

14 Ministerul Educației. (2023). *Legea învățământului preuniversitar nr. 198/2023*. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 613 din 5 iulie 2023.

liberă, integrală și armonioasă a personalității umane, într-un mediu bazat pe respect reciproc, echitate și nediscriminare.

Prin aceste principii, legea reafirmă rolul esențial al școlii în construirea unei societăți democratice și participative. Educația nu este privită doar ca un instrument de transmitere a cunoștințelor, ci și ca un mecanism de socializare civică, menit să formeze cetățeni responsabili, empatici și conștienți de valorile comune ale libertății și demnității umane. În acest sens, statul garantează dreptul fiecărui elev la o educație de calitate, asigurând acces egal la resurse educaționale și participare activă indiferent de origine, statut socio-economic sau convingeri personale.

În paralel, Legea învățământului superior nr. 199/2023 reafirmă aceste principii în mediul universitar, subliniind importanța libertății academice, a diversității de opinii și a toleranței civice ca piloni ai unei culturi universitare democratice. Universitățile sunt chemate să devină spații de dialog intelectual, gândire critică și respect intercultural, contribuind la formarea unor cetățeni activi și competenți într-o lume globalizată.¹⁵

Prin urmare, legislația educațională actuală marchează o evoluție conceptuală semnificativă, trecând de la o abordare normativă la una valorico-formativă, în care educația devine un instrument de consolidare a coeziunii sociale și a responsabilității civice. În acest cadru, principiile respectului, toleranței și echității nu reprezintă simple idealuri, ci repere etice și metodologice care definesc finalitatea profund umanistă a sistemului educațional românesc contemporan.

Pe plan instituțional, responsabilitatea pentru implementarea acestor norme revine autorităților din domeniul educației, instituțiilor de învățământ, precum și organismelor specializate în protecția drepturilor omului, cum ar fi Avocatul Poporului și Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării. Rolul acestor instituții este esențial în supravegherea respectării dreptului la libertatea de conștiință în mediul școlar și universitar, precum și în soluționarea eventualelor conflicte sau încălcări.

Astfel, cadrul normativ și instituțional existent oferă premisele necesare pentru promovarea unei educații care să cultive respectul față de convingerile personale, în deplină conformitate cu standardele internaționale și europene în materie de drepturi fundamentale.

15 Ministerul Educației. (2023). Legea învățământului superior nr. 199/2023. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 614 din 5 iulie 2023.

Concluzii

În lumina analizelor prezentate, reiese cu claritate că educația pentru libertatea de conștiință trebuie să fie tratată ca o prioritate strategică, atât în cadrul politicilor publice educaționale, cât și în contextul mai larg al promovării drepturilor omului și al consolidării democrației. Complexitatea provocărilor actuale, generate de tensiuni ideologice, polarizare și deficit de cultură democratică, reclamă un răspuns coerent și cuprinzător din partea instituțiilor educaționale și a decidenților politici. Este nevoie de un angajament ferm în direcția integrării sistematice a educației pentru drepturile omului în planurile de învățământ, cu accent specific pe dimensiunea libertății de conștiință.

În acest sens, se impune revizuirea curriculară astfel încât temele referitoare la pluralism, toleranță, libertate de exprimare și responsabilitate civică să fie abordate într-o manieră transdisciplinară și progresivă, corespunzătoare fiecărui nivel educațional. Cadrele didactice trebuie sprijinite prin formare inițială și continuă, materiale didactice relevante și un cadru de reglementare clar care să le permită integrarea acestor valori fără teamă de presiuni ideologice sau instituționale.

Totodată, autoritățile educaționale trebuie să elaboreze politici coerente privind neutralitatea în spațiul școlar, garantarea drepturilor părinților și elevilor, și asigurarea unor mecanisme eficiente de mediere a conflictelor de convingeri. O atenție specială trebuie acordată educației nonformale și informale, prin stimularea inițiativelor comunitare și a parteneriatelor între școli, organizații neguvernamentale și instituții publice. Aceste inițiative pot deveni catalizatori ai unei culturi civice participative, în care libertatea de conștiință este valorizată în mod autentic.

În egală măsură, este necesară consolidarea cadrului instituțional, prin întărirea capacității organismelor de protecție a drepturilor omului de a interveni eficient în cazurile de încălcare a libertății de conștiință în mediul educațional. În fine, România trebuie să continue cooperarea cu organisme internaționale și europene pentru a prelua bune practici, standarde și metodologii avansate în domeniul educației pentru drepturile omului.

Numai printr-un demers integrat, durabil și valoric, libertatea de conștiință poate fi recunoscută și protejată nu doar în texte normative, ci și în conștiințele și comportamentele cotidiene ale cetățenilor. Acest tip de

educație reprezintă nu doar o obligație democratică, ci și o investiție fundamentală în coeziunea socială și pacea durabilă.

Printre practicile eficiente se numără introducerea cursurilor opționale de educație pentru drepturile omului în școli, parteneriatele între instituții publice și ONG-uri sau campaniile publice de conștientizare. Cu toate acestea, obstacolele persistente includ lipsa formării adecvate a cadrelor didactice, deficitul de resurse, dar și rezistența ideologică sau politizarea educației civice.

Pentru ca libertatea de conștiință să fie mai mult decât un drept consacrat juridic, este necesar ca ea să fie asumată valoric în procesul educațional. Aceasta presupune investiții instituționale, formare profesională, precum și promovarea unui discurs public centrat pe respect, echilibru și pluralism. Doar astfel, educația poate deveni un veritabil catalizator al unei societăți pașnice și incluzive.

Bibliografie

- ♦ ANECHITOAE, C., „Toleranța versus intoleranța”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 11(2) (2023), pp. 124-133.
- ♦ BRAȘOVEANU, F., & ANECHITOAE, C., „Considerații privind protecția internațională a drepturilor omului”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 9 (1) (2021), pp. 98-110.
- ♦ BRAȘOVEANU, F., „Considerații privind protecția drepturilor omului la nivel european/Considerations regarding the protection of human rights at european level”, în *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu. Serie Stiinte Juridice*, 3 (2015), pp. 27-34.
- ♦ DURĂ, N., „Libertatea de conștiință”, un drept primordial al omului. Precizări și corective privind conținutul și statutul ei juridic. *Jurnalul Libertății de Conștiință*, (2020), 8(2), 27-53.
- ♦ MARIN, M., & Popescu, A., THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS-THE FREEDOM OF THOUGHT, CONSCIENCE AND RELIGION. SEA: *Practical Application of Science*, (2014), 2(3).
- ♦ MARIN, M., „Human rights between abuse and non-discrimination”, în *Management Intercultural*, 31 (2014), pp. 209-213.
- ♦ MARIN, M., „Protecția Juridică a Drepturilor Omului între Cutumă, Lege și Jurisprudență”, în *Management Intercultural*, 30 (2014), pp. 122-126.

- ✦ MITITELU, C., Despre Constituția Republicii Moldova și libertatea de conștiință. Considerații și evaluări. *Analele Universității, Constantin Brâncuși” Din Târgu Jiu-Seria Științe Juridice*, (2023), (1), pp. 75-94.
- ✦ MITITELU, C., The Human Rights and the Social Protection of Vulnerable Individuals. *Journal of Danubian Studies and Research*, (2012), 2(1).
- ✦ ZLĂTESCU, I. M., *Drepturile omului-un sistem în evoluție*. Institutul Român pentru Drepturile Omului, (2007), pp. 23 – 27.

Acte normative:

- ✦ LEGEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PREUNIVERSITAR nr. 198/2023. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 613 din 5 iulie 2023.
- ✦ LEGEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR nr. 199/2023. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 614 din 5 iulie 2023.